DE VRIJE KUNSTENAAR

RELIGIEUS EN POLITIEK ONAFHANKELIJK ORGAAN VOOR DE NEDERLANDSCHE KUNSTENAARS
WAARIN OPGENOMEN „DE BRANDARISBRIEF"

OCTOBER 1944

DE NIEUWE VERHOUDING TUSSEN KUNSTENAAR EN SAMENLEVING.

De in het hoofdartikel van ons vorig nummer uitgesproken verwachting, dat Nederland spoedig bevrijd zou zijn is niet in vervulling gegaan. Daarentegen heeft zich onze vrees, dat ook Nederland slachtoffer zou worden van het oorlogsgeweld en van de vernielzucht der Duitse horde, reeds maar al te zeer bewaarheid. Arnhem is bij de heroïeke strijd der onzen om een bruggehoofd op de Noordelijke oever van de Neder-Rijn voor een groot deel verwoest, evenals het fraaie dorp Oosterbeek; Nijmegen wordt voortdurend door het Duitse geschut bestookt; het schone en vruchtbare Walcheren, de „tuin van Nederland", is door de onzen onder water gezet om den vijand tot de aftocht te dwingen; de kostbare haveninstallaties van Amsterdam en Rotterdam, onmisbare hulpwerken voor de handel en nijverheid van ons volk, zijn door den bezetter vernield. Of wij bij deze laatste wandaden te doen hebben met louter wraakzucht over elders geleden nederlagen of met een der vormen van biologische oorlogsvoering, waarin de Duitsers, naar zij zelf zeggen, zulke meesters zijn, moet voorhands een open vraag blijven. Zeker is dat de oorlogsnoodzaak voor dit onmenselijke vernielingswerk uit niets blijkt.

Helaas moet verwacht worden dat verwoestingen en vernielingen van beiderlei aard nog grotelijks zullen toenemen, alvorens eindelijk en ten leste Nederland bevrijd zal mogen heten van Duitse dwingelandij, roof- en moordzucht. Dit sombere vooruitzicht zal onze haat tegen de onmenselijke krachten welke al deze rampen over ons brachten en brengen verhevigen, moet onze strijdwil versterken en bijdragen tot het inschakelen van iedere strijdbare man en vrouw in het verzet dat op het binnenlandse front tegen den bezetter geboden wordt. Het mag ons echter niet brengen tot een durf- en daadkracht verzwakkend pessimisme, dat ons de toekomst-dervrijheid zou doen ingaan zonder spankracht zo nodig voor de wederopbouw van de materiële en geestelijke bloei van ons volk.

Zonder twijfel brengen de rampen welke in deze laatste weken voor de bevrijding over ons komen, gepaard aan de uitplundering die vier jaren van bezetting reeds gebracht hebben, ons land aan de rand van de economische afgrond. Doch het productie-vermogen van de moderne mensheid is bijna onbeperkt en juist deze oorlogsjaren hebben wel wederom en opnieuw bewezen, hoezeer het mogelijk is met inspanning van alle krachten en gebruik van de grondstoffen en middelen welke aarde, natuur en wetenschap ons bieden, de behoeften voor een bepaald doel te bevredigen en de economie aan die behoefte-bevrediging aan te passen. In Duitsland is sinds 1936 en in de door dat land bezette gebieden, is onder **Goerings motto: liever kanonnen dan boter,** gedurende de oorlogsjaren een ontzettende roofbouw gepeegd op het volksinkomen, om in de oorlogsbehoeften te kunnen voorzien. Teneinde de middelen te scheppen, nodig om den belager der vrijheid te kunnen verslaan, is in andere landen, zij het wellicht in mindere mate, hetzelfde geschied. Wanneer de volken, het zij onder dwang van de fascistische knoet, hetzij vrijwillig om vrijheid en menselijkheid te dienen, het uit deze roofbouw voortgekomen lijden verdragen hebben voor de bouw van enorme lucht- en zeevloten, voor de uitrusting en bewapening van millioenen-legers, waarom zouden zij dan niet — en thans geheel vrijwillig — de lasten en noden op zich nemen verbonden aan de inspanning nodig voor een snelle opbouw van een gezond economisch en geestelijk leven?

Stellig zullen de volken en zal ook ons volk daartoe bereid zijn. Doch zulk een bereidheid mag niet geremd of vernietigd, ja erger, misbruikt worden door krachten welke ook na de vorige wereldoorlog optraden en de mensheid na een korte periode van schijnbloei opnieuw in de afgrond van crisis, werkloosheid en tenslotte in de onpeilbare ellende van een de gehele aarde omvattende oorlog hebben gestort. Deze krachten van zelfzucht, behoud, reactie, uitbuiting van het ene volk door het andere, van de ene mens door de andere, levende in volken en in groepen van bevolkingen, zullen opnieuw trachten om de lasten van de oorlog te leggen op de schouders van enkele volken en — over het geheel — te doen opbrengen door de bevolkingsgroepen, welke uitsluitend hun arbeidsvermogen als betalingsmiddel bezitten. Zulk een pogen moet verhinderd worden.

Gelukkig zijn er tekenen welke er op wijzen, dat er veel grotere groepen van mensen dan na de vorige wereld-oorlog zijn, die inzien dat het thans anders moet en kan dan toen en bereid zijn er toe mede te werken het aspect der samenleving grondig te veranderen, opdat de mensheid naar een gelukkiger en betere toekomst geleid kan worden. Hoezeer de meningen ook mogen uiteenlopen over de vraag waarop zulks zal moeten geschieden, het feit dat men in zo brede kringen heeft ingezien, dat de oude economische en maatschappelijke verhoudingen grondige vernieuwing behoeven, geeft alle aanleiding tot de verheugende verwachting dat het ditmaal gelukken zal de juiste weg naar de verbetering van het lot der mensheid te vinden.

Wij willen thans niet trachten de verschillende oplossingen voor de vernieuwing die in de laatste jaren, zowel hier te lande als elders zijn voorgesteld te belichten en tegen elkander af te wegen. We mogen echter wel wijzen op de ernstige wil de problemen grondig aan te pakken, welke spreekt uit de handelingen van de voorlopige regering gevormd in zo juist van de nazi-slavernij verloste landen. Regeringen waarin thans alle bevolkingslagen, zij het dan ook nog niet in de juiste verhouding, vertegenwoordigd zijn en die in ieder geval de politieke en sociale democratie tot richtsnoer gekozen hebben.

Als gevolg van de te verwachten diepgaande wijziging in de economische en maatschappelijke verhoudingen, zal, naar onze stellige verwachting, ook sterke verandering optreden in de positie welke de

kunstenaars in de maatschappij innemen en dien tengevolge ook in hun algemene houding in- en tegenover de samenleving. We staan onmiskenbaar aan de drempel van een nieuwe tijd. Op een of andere wijze — we laten voorhands in het midden op welke wijze — zal een einde gemaakt worden aan de kapitalistische constellatie welke, sinds wel bijna twee eeuwen, de wereld in toenemende mate heeft beheerst en haar ten slotte in de diepste nood gevoerd. Uit de voor-periode van het industriële kapitalisme, de periode van het vroege handelskapitalisme zijn, met de Renaissance, de burgerlijke beschaving en kunst geboren. Beide zijn, door heel het kapitalistische tijdperk heen, sterke stimulansen geweest voor het geestelijk leven der mensheid. Zij zijn vooral in de laatste eeuw, in bredere lagen doorgedrongen, dan ooit in een vroegere periode der historie het geval is geweest.

Wel is de enorme scheppende kracht der met de rijkdom van leven en maatschappij op het nauwst verbonden giganten der Renaissance sterk terug gelopen in onze dagen, maar rijk en vooral veelzijdig is de burgerlijke cultuur altijd gebleven, het laatste zelfs steeds meer geworden. Haar veelzijdigheid heeft zich sinds de dagen der vroeg-renaissance afgespiegeld in de vele stijlen die sindsdien alle kunsten hebben gekend, zij spiegelt zich in onze dagen wel heel sterk af in de vele kunst-ismen welke wij kennen.

Doch tegelijkertijd was de burgerlijke cultuur en met haar de kunst, door heel haar ontwikkelingsgang heen, een afspiegeling van de tegenstellingen tussen de verschillende maatschappelijke, elkander dan weer eens op leven en dood bestrijdende, soms elkander voor gezamenlijke belangen weer vindende, groepen. In de gespletenheid van de burgerlijke cultuur van onze tijd, vinden wij terug de scherpe tegenstellingen tussen de belangen der verschillend gerichte economische groepen, vinden we vooral weerspiegelt de onoverbrugbare en steeds wijder geworden kloof, welke de mensheid, breed en vereenvoudigd gezien, splitst in twee delen, tegendelen: die van een kleine steeds kleiner wordende groep van bezittenden en die van een grote, voortdurend groter geworden massa van bezitlozen.

Uit deze splitsing ontstaan de klasse-wrijvingen. Uit de al genadelozer geworden strijd tussen economisch machtige en onmachtige groepen der bevolkingen en volken komen crisis, werkeloosheid, fascisme, oorlogsvoorbereiding en oorlog voort. Ook in de tegenwoordige oorlog botsen de maatschappelijk negatieve krachten van onderdrukking en uitbuiting, tegen de positief gerichte wil van het beste deel der mensheid, dat wereld en samenleving wil gronden op menselijke verhoudingen, zowel tussen individuen als tussen volken. Zo is deze oorlog voor de naar een nieuwe positieve synthese van mens en maatschappij strevenden, méér dan een strijd voor nationale en geestelijke vrijheid: is hij tevens een strijd om de vrijheid van de mens als individu binnen het raam van maatschappelijke en culturele vrijheid. Wordt deze strijd ten gunste van zulk een synthese beslecht — en wij twijfelen er niet aan of zulks zal dank zij de inspanning en het ernstige, bewuste streven van de besten onder ons, ten lange leste gebeuren — dan zal ook op de tegenstellingen tussen mensen en volkeren berustende veelzijdigheid der burgerlijke cultuur hebben afgedaan en zal deze cultuur zelf, gedragen als zij wordt door één bevolkingsgroep, moeten wijken voor een nieuwe, op andere economische en maatschappelijke verhoudingen rustende, in het geestelijk leven van het ganse volk wortelende cultuur.

Daarmede zullen zich dan ook voor de creatieve geesten nieuwe perspectieven openen. Inplaats van doortrokken te zijn van de gespletenheid waarvan wij boven spraken, zullen de resultaten van hun scheppende geest weerspiegelen de nieuwe synthese tussen mens en maatschappij. De veelzijdigheid der burgerlijke cultuur, ontstaan uit de splitsing in maatschappelijk en geestelijk leven, zal plaats maken voor een andere, geboren uit de rijkdom van maatschappelijk en geestelijk leven van alle mensen: een veelzijdigheid-in-eenheid. Verlost van de banden welke hen binden aan een kleine, despotische groep van broodgevers, niet meer in denken en werken heen en weer geslingerd tussen de fasen van op- en neergang ener onstabiele samenleving, zullen zij zich ook bevrijd weten van het pessimisme, dat in de huidige culturele sfeer leeft en onze tijd als het einde der beschaving, althans van de Westerse beschaving, doorvoelt.

Een nieuwe verhouding tussen kunstenaar en maatschappij zal ontstaan. Directer, opener en vrijer zullen de verbindingen worden. Uit de zelfgeschapen paradijzen van het heilig ik en ik alleen, zullen de kunstenaars moeten en ook kunnen treden om met elkander, met alle andere culturele werkers, maar vooral in enge samenwerking met de consumenten van kunst en cultuur, hetgeen dan naar wij verwachten alle bevolkingslagen zullen zijn, de nieuwe cultuur op- en uit te bouwen tot het geestelijk heil van alle mensen.

Voor de schijn-schone droom van de kunstenaar los van de samenleving, zal minder dan ooit ruimte en..... noodzaak zijn. Daarvoor in de eerste plaats zal komen het bewust zich deel voelen van de samenleving, het klare weten niet alleen als burger, maar ook en vooral als producent van het hoogste goed der mensheid, de cultuur, een intregerend deel dier samenleving te zijn en als zodanig erkend te worden. Hieruit zal zich ook een nieuw gevoel van eigenwaarde — een ander gevoel dan dat wat geboren werd en wordt uit het zich anders denken dan andere mensen — zich meester maken van de kunstenaars en daaruit zullen zij de kracht en de wil putten om als persoon en als groep hun kunnen en kennen in dienst van de brede massa hunner medemensen, d.w.z. in dienst van de samenleving te stellen.

Op dit moment van grote nood voor ons volk, uiting te geven aan deze gedachten, moge wellicht velen voorbarig toeschijnen, wij menen het te moeten doen, omdat we ons juist nu dichter bij de nieuwe tijd weten dan ooit te voren, omdat juist in dit moment van schijnbare ondergang, de zekerheid der wedergeboorte van ons volk als natie, van een vrije en zelfstandige cultuur, niet alleen hoog gehouden moet worden, maar ook ons aanleiding moet geven ons dieper dan ooit te voren te bezinnen op wat gaat komen en moet gàán komen. We zijn er ons echter van bewust, dat omtrent de aspecten van de uit de nieuwe tijd geboren wordende nieuwe verhouding tussen kunstenaar en maatschappij, velerlei verschil van inzicht niet alleen mogelijk is doch ook bestaat.

We zijn er van overtuigd dat met ons vele anderen over de daarmee samenhangende vraagstukken hebben nagedacht. Uitwisselingen van meningen, ook op dit terrein, kan niet anders dan nuttig zijn en opbouwend werken.

We zouden daarom diegenen onder onze lezers die zich een mening gevormd hebben, willen verzoeken daarvan in onze kolommen te doen blijken. Voor zover zulks doenlijk is, zullen wij gaarne plaatsruimte voor zulke bijdragen afstaan. Want de Vrije Kunstenaar wil voor alles zijn een vrije tribune voor vrije kunstenaars!

BRANDARISBRIEF.

Wij kunnen, in ons land, bogen op een groot aantal en een zeer rijke verscheidenheid van permanente, semi-permanente en los-verschijnende illegale uitgaven. Vooral over de laatste groep willen wij hier het een en ander te berde brengen.

Mogen wij ons verwonderen, mogen wij er dankbaar voor zijn dat er zoveel en vaak zo prachtig papier buiten het bereik der grijpgrage handen van onze vijanden gebleven blijkt te zijn, dat er goede en soms voortreffelijke typografen hun beste krachten kunnen en willen geven aan al deze „in het verborgene gedrukte" uitgaven, toch is helaas een woord van ernstige kritiek op een gedeelte hiervan dringend noodzakelijk. Van enkele achter deze uitgaven staande lichamen is het ons bekend, dat zij al de — vele! gelden welke zij door de verkoop ervan ontvangen, besteden voor doeleinden waarmee wij ten volle kunnen sympathiseren. Dat er door hen soms schrifturen uitgegeven worden, waarvan wij de noodzaak in het algemeen, en thans in het bizonder, niet geheel in kunnen zien, behoeft voor ons geen reden te zijn tot het uiten van verwijten. Maar er verschijnen andere uitgaven — veelal dichtbundels — welke op ons de indruk maken, om zeer individuele redenen gedrukt en uitgegeven te zijn. Dat een schrijver de noodzaak gevoelt, ook in deze tijd zijn werk in het licht te geven, ook al heeft het weinig of niets met het tijdsgebeuren te maken, begrijpen wij ten volle. Maar in vele dezer uitgaven bespeuren wij allerminst een innerlijke noodzaak en wij vrezen, dat er van de „clandestiene" gelegenheid rijkelijk gebruik gemaakt wordt om te doen drukken datgene waarvoor in normale tijden vrijwel zeker geen behoorlijk uitgever gevonden zou kunnen worden. Is dit, vragen wij ons af, eerlijk tegenover de ongetelde moeiten en gevaren welke het illegale drukken en verspreiden van door de huidige machthebbers niet goedgekeurde geschriften met zich meebrengt? Is het eerlijk, alledaagse ontboezemingen over zijn minnepijn te spuien op een ogenblik, dat tallozen der besten van ons volk en van alle volken de vreselijkste pijnen van lijf en ziel moeten doorstaan? Is het eerlijk, op alledaagse wijze te zingen en te spreken over de genietingen der liefde, terwijl zó velen van het meest primaire levensgeluk verstoken zijn, ten dele uit eigen verkiezing en in dienst van een geheiligd ideaal?

Wij vinden het een verheugend teken, wanneer blijkt dat onze dichters zowel lijfelijk als geestelijk lief kunnen hebben en ons te calvinistische (wij denken aan een geestesgesteldheid en niet aan een bepaalde secte) en tot alcoof-erotiek geneigde volk, een lesje komen geven in wat meer en gezonder levensvreugde. De besten onzer auteurs zullen zich dan ook door onze verwijten allerminst getroffen voelen. Maar de anderen, de middelmatigen en minder dan middelmatigen, zouden wij, in ons aller belang, de raad willen geven: berg Uw manuscripten op, of tracht er enkel Uw naaste vriendenkring mee te vermaken, weersta de verleiding der al of niet anonieme publiciteit. Misschien zijt ge een moedig en eerlijk illegaal strijder — dan hebt ge op die wijze een middel om U te uiten met het beste wat er in U is. Blijft ge verre van de illegale strijd, blijf dan met Uw middelmatigheden ook verre van de illegale pers, misbruik de werkkracht en de moed der illegale drukkers en uitgevers, die **strijders** zijn, niet langer!

Enige maanden geleden lazen wij in één der illegale bladen een artikel over de vele thans „in het verborgene" verschijnende dichtbundels, waarmee wij het grotendeels eens waren. In bedoeld artikel werd gesproken, met eerlijke en zeker niet uit puritanisme ontsproten verontwaardiging, over de „sinds vijfentwintig jaar afgelikte poëetenhoer", die thans weer aan het rondwaren zou zijn. Laat haar desnoods rondwaren, zouden wij willen zeggen, maar val ons **thans** niet met haar lastig. Hebt gij iets belangrijks te zeggen, zeg het, en zoek de wegen welke naar de publiciteit leiden, gij zult ze zeker vinden. Wat gij te zeggen hebt behoeft niet **groot** te zijn, het **moet** echter **zuiver** zijn. Gedenkt de gevallenen uit Uw rijen, gedenkt ter Braak, gedenkt Jan Campert, gedenkt Johan Brouwer, gedenkt Walter Brandligt en zovele andere, die het leven liefhadden met heel hun wezen, maar de dood ingingen omdat de engel, welke de dichters de kus op het voorhoofd geeft waarvan Kloos spreekt, hen ditmaal het vlammend zwaard van het verzet tegen de verdrukking getoond had — en zij volgden dit zwaard en vielen in de eerlijke strijd. En gedenkt, wanneer ge alleen zijt, of wanneer ge Uw liefje zojuist gekust hebt, wat Brandaris nu al zó lang onder zijn brieven schrijft: wèg met de nazi's, uit ons hart, uit ons werk, uit ons land, uit onze samenleving. Tegenover de totale oorlog stellen wij het totale verzet!

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

OCTOBERLIED (1944).

Welnu dan, wanneer onze stem niet meer zingt
wijl kreten van afschuw en schreeuwen van pijn
een helse muziek om ons heen doen lawaaien
uit tuimelende huizen en steden die laaien,
en stervende mensen in 't vlammengordijn, —
dan is er één woord dat nog schor uit ons dringt:
Rotmof!

Welnu dan, wanneer onze pen niet meer schrijft,
omdat alle onrecht en vuil om ons heen,
de knechting, de roof en het zinloze moorden,
te veel zijn, te groot en te erg voor woorden
- een goed Hollands woord immers is nooit gemeen -
dàn is er maar één woord dat levengroot blijft:
Rotmof!

Wanneer dan de vuist, die de beitel eens dreef
in het harde graniet, als hun moedwil zo hard,
zich enkel tot wraak en tot slaan nog kan ballen
bij zòveel die weggaan, bij zòveel die vallen,
dan krijgt deze puinhoop, trofee van de smart
één onderschrift, 't laatst dat te beitelen bleef:
Rotmof!

Want over dit rijk dat geen schoonheid meer heeft,
en arm werd en bar en vertrapt tot woestijn,
heerst nu nog de panische onmacht tot spreken.
Maar als de satanische kluisters straks breken,
dan loeit elk duin, elke puinhoop zijn pijn,
schreeuwt ieder van ons die dit leed overleeft:
Rotmof!

En over het kale, geplunderde land,
doordrenkt van het water en brak van de zee,
van bloed en van tranen, doorploegd met granaten,
waar duizenden haveloos rondgaan en haten,
hologig verbijten hun nameloos wee,
bruist brullend de Noordzee op 't losgewoeld strand:
Rotmof!

◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇◇

ONZE LETTERKUNDE VAN STRAKS.

Velen zijn de meening toegedaan, dat onze letterkunde in de komende jaren een periode van ongekenden bloei tegemoet gaat. Zij baseeren hun verwachting op een paar schijnbaar gunstige verschijnselen uit den afgeloopen tijd. Een groot deel van de massa — zoo redeneert men — werd immers door de omstandigheden gedwongen heel wat van haar vrije uren te besteden aan lectuur; bij gebrek aan import uit het buitenland, konden mode-invloeden zich slecht doen gelden, en men leerde zien dat ook het eigene veel waardevols, en zelfs unieke en onvervangbare kwaliteiten bezat; en tenslotte werden er boeken en nog eens boeken gekocht, want boeken bleven tot het laatst toe een soort van „luxe-artikelen", niet aan openlijke distributiebepalingen onderworpen, zij het wel aan een zekere onderdrukking en beperking van hun inhoud, waardoor deze het stempel van een nog grootere waarde ontving.

Het zou niet moeilijk vallen te bewijzen, hoe een hieruit afgeleid optimisme louter op drogredenen steunt en hoe de ephemere groei der literaire belangstelling weleens weinig meer te beteekenen zou kunnen hebben dat wat de medici een „comateuze ephorie" noemen, — een doodstrijd die met algemeen welbevinden gepaard gaat. Er zijn van die prettige ziekten waarbij dat voorkomt.... En het is niet te gek om in het onderhavige geval aan iets dergelijks te denken, wanneer men in aanmerking neemt, dat straks weinig dingen zoozeer in het gedrang zullen komen, wanneer de lichten weer volop branden, theaters, concertzalen, bioscopen en café's hun deuren weer wagenwijd openzetten voor alle fatsoenlijke lieden, en wij weer nachtenlang bij elkaar op bezoek kunnen gaan (indien het drukke opbouw-werk overdag ons daar tenminste nog de rust en den tijd toelaat), weinig dingen zóó moeilijk de massa zullen weten te bekoren tot de stille inkeer die ze vergen om begrepen te worden, als de literaire producten van dichters en romanciers. De echte liefhebber in Nederland was bovendien altijd min of meer internationaal georiënteerd, en als hij nu weer een kans krijgt om den achterstand van jaren — en wat voor jaren! — in te halen, dan zal hij uiteraard het gretigst grijpen naar die voortbrengselen welke zoo lang onbereikbaar waren, en zal het eigenlandsche allicht een poos op den achtergrond gedrongen worden. Om maar niet te spreken van de lauwe, slechts tijdelijk aangetrokken massa, die goeddeels niet bekeerd, maar teleurgesteld moet zijn, omdat ze zich — zeer ten gerieve van uitgevers en boekhandelaars, maar weinig ten bate van haar cultureele opheffing — bij de beperking welke aan de boekenproductie was opgelegd, hoofdzakelijk rommel heeft aangeschaft. De diepweggestopte, eertijds onverkoopbare winkeldochters, de stofnesten en in-den-weg-staanders der uitgeverszolders werden opgeruimd, men kocht „boeken" en keek ternauwernood welke, men speculeerde in bonloos textiel en zocht naar „heel linnen banden", zonder zich te bekreunen om wat deze bevatten, men las alleen maar om den tijd te dooden, en het gevolg kan niet anders wezen dan een ontzettende lees-kater, en vermoedelijk wel een jarenlange afkeer van het boek bij de massa, die zich alleen nog voor het sensationeele toegankelijk zal blijven toonen.

Dat dit alles nu niet bepaald een geschikte atmosfeer schept, waarin onze eigen literatuur tot bloei kan komen, zal wel zonder nader betoog duidelijk zijn. Meer dan ooit zal de Nederlandsche schrijver zich voor de noodzakelijkheid geplaatst zien, den passieven tegenstand van zijn volk — de ergst denkbare tegenstand, namelijk die welke zich als onverschilligheid uit — te breken en om te buigen tot stuwend medeleven. En waren er geen andere, troostrijke factoren, het zou bijna tragisch zijn, dat hij voor deze taak gesteld wordt, juist nu hij door dezelfde omstandigheden meer en meer tot het besef gekomen is, dat zijn voornaamste functie veel minder egocentrisch, veel minder afzonderlijk moet zijn, dan hij in vroeger jaren meende, en dat hij bij alle vrijheid van zijn scheppende potentie aan belangrijke cultureele verplichtingen heeft te voldoen, precies ten opzichte van die onverschillige massa, die armen van have en geest, welke meer en meer van hem vervreemdden.

Er zijn echter inderdaad een paar lichtpunten, en de donkere achtergrond die hier wellicht tot pessimisme zou kunnen stemmen, werd slechts geschetst opdat deze lichtpunten des te helderder mogen uitkomen. Wij willen ze op deze plaats niet dan in het kort en summier aangeven, in de hoop dat zij tot eigen overdenking en eventueele discussie zullen nopen.

De duidelijk tweeledige uitwerking der literatuur, de aesthetisch-emotioneele eenerzijds, de verstandelijk-cultuurfilosofische anderzijds, maakt haar in zekeren zin tot de toetssteen van het kunstleven in het algemeen. Zij draagt niet alleen haar eigen verantwoording binnen de eigen vormkaders, maar zij is bovendien ook nog de woordvoerdster en explicatrice van alle andere kunsten, en nog veel meer. Zij vulgariseert de levensleer en de wijsbegeerte van haar eeuw en volk, zij beeldt en schildert het onstoffelijke gelijk Lessing al vaststelde, en materialiseert het muzikale. Aan onze literatuur zullen wij het eerst en het duidelijkst kunnen zien, hoe het werkelijk met ons staat, en waar wij met ons kunstleven aan toe zijn.

Welnu, in de eerste plaats is er, naar wij menen, weinig kans, dat wij in ons land zullen vervallen tot een soortgelijke vorm-anarchie als na den vorigen oorlog ontstond in de artistieke centra van Europa, waar onder de smetteloze vlaggen van dada en expressionisme de meest abjecte deklading als deugdelijk werd geëxporteerd, het experiment aanbeden werd als voleinding, en er een artistiek boerenbedrog op groote schaal plaats vond, niet onevenredig aan de gelijktijdige schandalen van inflaties, Barmat-, en Kröger-affaires. Ook de geest kent zijn zwendel, en kunstenaars verworden licht tot de geestelijk beter gesitueerde vakgenooten van de goochelaars, — niets blijkt moeilijker voor den kunstcriticus dan het echte van het onechte te onderscheiden in het werk van „les singes de Dieu" zooals Mauriac de schrijvers noemde.

De zinlooze ontreddering na den vorigen wereldoorlog werkte dit alles ten zeerste in de hand, en het onberoerde o-w-ërs-land waarin wij toen leefden, was onnoozel en zat genoeg om zich aan al dat vreemde fraais lang te vergapen.

Thans ziet het er echter anders uit; èn met de groote kunst-centra, die feitelijk zijn weggevaagd in de „totale" oorlogvoering, èn met ons, die nu zelf zitten waar de slagen vallen, en onder die omstandigheden, hoe hardleersch wij ook mochten zijn, maar al te grondig ondervinden wat echt en kostbaar is, en wat humbug of bedrog.

Wij gaan een verstrakking, een versobering, een verinniging van onze literatuur tegemoet. Wie zal nog belangstelling voelen voor het lamlendige en halfzachte waaraan onze literaire productie — soms van de besten helaas — zoo rijk was? Wie zal nog tijd hebben voor zinledige, rinkinkelende woorden? Voor de pietepeuterige copieerlust des dagelijksen levens

waaruit het overgroote deel van onze roman-productie, voor de rijmleutige anecdotiek waaruit het meeste van onze nieuwere poëzie-aanvoer bestond?

„Le rossignol chante mal" riep Cocteau in arren moede als wachtwoord uit, na den vorigen oorlog. Wij mogen, pijnlijk verbeten na onzen oorlog uitroepen: „Cherchons notre rossignol.... il s'en est allé au diable!" Er zal veel moeten gebeuren eer wij in den chaos om ons heen den zuiveren toon, het zuivere lied, onze zuivere vorm gevonden hebben; maar wij zullen weinig hinder meer ondervinden van de ballast van het verleden, gedwongen als wij zijn om het meeste volkomen opnieuw te beginnen, zonder rekening te houden met voos gebleken conventies en onzinnig geworden vormen.

Tegenover het negatieve, van protest geladene, dat na den vorigen wereldoorlog overheerschte, staat het positieve, fundamenteel-nieuwe, welks noodzakelijkheid ons dwingt tot groote projecten en bescheiden zuiverheid. Uit een faillissement komt meestal nieuwe zwendel; uit een totale vernietiging echter een totale wedergeboorte en een gelouterd voornemen, zoo men haar eenmaal te boven komt.

Wij zullen niet anders meer dan eerlijk kunnen zijn, en in deze eerlijkheid zullen schrijvers en dichters het Nederlandsche woord hebben te redden uit de inflatie waartoe het gedoemd werd in een tijdperk van gemakzucht en zelfbedrog, dat in meer dan een opzicht gelijkenis vertoond met het tijdperk waartegen de jonge Tachtigers te velde trokken, toen men Napoleon achter, en onze calamiteuze eeuw in alle argelooheid vóór zich had.

Die noodgedwongen eerlijkheid sluit ook in, een zoo onbeperkt openstaan voor alle sectoren des levens, een zoo onbevangen reflecteeren van alles wat er in en buiten ons gebeurt (zonder de aesthetisch-modieuze restricties van vroeger) dat daarmee alleen al de voorwaarden geschapen zijn voor een nauwer contact met de levende werkelijkheid, die alwie haar niet volgen kan, tot achterlijkheid doemt, en een inniger verbondenheid met de groote begriplooze massa, die slechts daar leert begrijpen, waar zij zelf begrepen wordt, en slechts leert liefhebben daar waar zij zelf met groote liefde wordt bejegend.

Er zal voor ons bij dit alles weinig aanleiding meer zijn om ons onder het werk aan het vreemde, buitenlandsche te vergapen, dat eertijds aanlokte, wijl al het thans voorbije zoo zelfgenoegzaam en kleingeestig was, zoo knus en huisbakken. Dit onderscheid — na den vorigen wereldoorlog fel en duidelijk bemerkbaar, zelfs bij onze Belgische en Vlaamsche naburen, aan wie wij een van Ostayen of een van de Woestijne benijdden — het is nu weggenomen. Met bloed en tranen en uithouding hebben wij onzen tol betaald om toegelaten te worden tot de emotioneele gemeenschap der Europeesche kunstenaars. De prijs is een volwaardige plaats waard. Wij kunnen nu het eigene met nieuwe, onbevooroordeelde oogen gaan zien; wat wij van onze ondervindingen en inzichten daaromtrent te zeggen hebben, zal volledige kracht van autoriteit bezitten, en wij zullen voor onze meest sublieme momenten geen leentjebuur meer behoeven te gaan spelen; uit het niets hebben ook wij nu te scheppen, net als alle anderen. Allicht dat wij daarbij het beste uit onszelf tevoorschijn halen, het tot-nog-toe-ongezegde leeren zeggen.

Een ander voordeel dat niet onderschat mag worden, biedt ons de zuivering, die zich in de gelederen der kunstenaars en schrijvers, evenals onder zoovele andere groepen van onze maatschappij aan het voltrekken is. Wij zijn allen in de felle botsing der omstandigheden min of meer in ons hemd komen te staan, en omtrent de zuiverheid der respectieve hemden is niet al te veel publieke onwetendheid meer overgebleven; wij leerden in dit opzicht voortdurend beter leugen van waarheid, valschen schijn van waarachtige deugd onderscheiden. De frasen der kunst konden worden getoest aan het leven, de mensch kon weer meer dan tevoren tot maatstaf worden van alle dingen, ook de artistieke. En daar deze mensch bij uitstek subject en object is van alle literaire schepping, zal deze uiteraard ook de kenmerken van zulk een zuivering moeten dragen. Niet tot een ietwat kinderlijk-illusoir démasqué der schoonheid zijn wij gekomen, maar tot een mannelijk reëel démasqué van den kunstenaar; zijn schoone illusies aanvaardend als een zeer werkelijk bestanddeel van ons leven, weigeren wij hemzelf als illusionist in ons midden te dulden; zijn idealisme zal nog slechts „reëel" kunnen zijn!

Het moet Boccacio geweest zijn, die van Dante verhaalde, dat hij in later jaren op straat met den vinger werd nagewezen onder de woorden: „Daar gaat de man die in de hel geweest is!" Ook wat wij in de naaste toekomst zullen dichten en schrijven, zal op de een of andere wijze, hoe onrechtstreeks dan ook, getuigen van de hel waar wij doorheen moesten om althans het Purgatorium van een nieuwen tijd te bereiken. Een komend geslacht zal dan ook deze literatuur aanwijzen als die van hen die in de hel vertoefden, maar hun onsterfelijke kunstenaarsziel wisten te redden, al moesten zij ook tot hun levenseinde wachten op de kus van Mona Bice.

Het zal niet het eenige blijven; er zal ook later wel weer verflauwing en verwording intreden, daar elke tijd zijn euvelen en uitwassen vormt. Maar dan zal er toch dit gewonnen zijn: dat er in onze letterkunde een niveau van bezinning en kracht een toon van mannelijke ernst en eenvoud bereikt zal wezen, welke een nieuw criterium vormen, waaraan al het andere kan worden afgmeten. Onder de betrekkelijke onverschilligheid van haar milieu naar zelfs des te meer belangstelling in dat milieu in het reilen en zeilen van de nieuwe maatschappij, gaat onze letterkunde haar verdere ontwikkeling tegemoet, onder omstandigheden, wellicht nog moeilijker dan de vroegere. Doch geen nood; haar vertegenwoordigers, gedecimeerd en ontluisterd, hebben in de beste gevallen een herscholing ondergaan, die hun weldra nieuwe kracht en nieuwen moed zal bezorgen. Zij zullen straks medewerken aan onzen geestelijken wederopbouw. En de overigen.... en heel de rest is „literatuur" en zal geluidloos vegeteeren, als schimmel op dat wat nog puin bleef.

FENIX.

Aleer in vlammen op te gaan
en uit het zuivere vuur herboren,
zijn weg in 't zonnelicht te boren,
bouwt Fenix zich een nest van blâan
en dorre twijgen, rottende aarde,
al wat oud en voos is, maar nog zacht
en geurend naar de late nacht, —
uit ouderdom het laatst bewaarde....

Maar wat nu onherroepelijk tot as
vergaan zal, met de wind verstuiven,
terwijl zijn nieuwe veren wuiven
als rode pluimen gloeiend gras.
En eenmaal 't vuren bed ontstegen,
weet zijn herboren jeugd niets meer
van 't vroeger vuil en 't oude zeer....
Hij vliegt de reine hemel tegen!

WIE WERD BEDOELD?

In de Brandarisbrief, gepubliceerd in ons Augustus-nummer, worden de namen Badings, Polet Boot en Merckelbach genoemd als die van personen, welke openlijk of verborgen, de zijde van den vijand kozen. Van meer dan één kant bereikte ons de vraag, wie wordt met Merckelbach bedoeld? Er was reden voor die vraag, want ten eerste kreeg de naam abusievelijk de c van conjunctuur erbij, en bovendien zijn er twee dragers van de naam die met de kunst te maken hebben. Daar is Dr. H. M. Merkelbach, oud-directeur van de Amsterdamse stadsschouwburg, later optredende als de samensteller van gramofoonplaat-concerten, welke hij óók tijdens deze bezettingsjaren voor de omroep arrangeerde, of aan de omroep verkocht, met een door hemzelf of door een ander voor de microfoon uitgesproken toelichting. Door dit werk ook te doen voor de gelijkgeschakelde, landverradelijke omroep, heeft hij, zoals zovele andere „goede" vaderlanders, het dit instituut vergemakkelijkt, zich de schijn van culturele breedheid en neutraliteit te geven en daardoor bij den argelozen luisteraar (er zijn helaas nog maar al te veel van die naïvelingen) de indruk te wekken, dat het nog niet zoo beroerd gesteld is met de cultuur-bedoelingen van de nazi's.

Wij weten zeer goed dat we, door de handelwijze van Dr. Merckelbach te veroordelen, ook een oordeel uitspreken over tal van min of meer vooraanstaande kunstenaars, die zich, evenals waarschijnlijk Dr. M., gerekend willen zien tot hen die zich absoluut en principieel verzetten tegen iedere naziinvloed en die de schanddaden der Duitsers en hun Nederlandse aanhang even fel verfoelen als wij. Wij weten dat velen van hen die wij hier bedoelen voor de microfoon getreden zijn met tal van goede bedoelingen, en dat sommigen van hen het op die wijze verdiende geld besteed hebben voor doeleinden de goede zaak dienende. Dit kan ons echter niet weerhouden hier nog eens duidelijk te zeggen dat wij het nut van die goede bedoelingen en daden, onvergelijkelijk veel geringer achten, dan het kwaad dat gestitcht werd. Waarbij wij dan overigens nog in het midden laten, omdat we het niet weten, of Dr. M. zich ook op zulke bedoelingen en daden beroept.

Daar is architect B. Merkelbach, lid van het bekende Amsterdamse architectenbureau Merkelbach en Karsten. Ook dit bureau heeft met de microfoon te maken. Het is de ontwerper van de bekende Avro-studio's te Hilversum. Na de gelijkschakeling door de directie van de z.g.n. Nederlandse omroep uitgenodigd de architectonische en technische verzorging van de Avro-studio's en van die der andere voor-oorlogse omroepverenigingen op zich te nemen, heeft het bureau die opdracht voor eerstgenoemde studio aanvaard, voor de ander geweigerd, nadat de architecten van twee dier andere studio's zich, helaas, ook bereid verklaard hadden zulks voor de door hen ontworpen gebouwen te doen. Hierbij moet nadrukkelijk vermeld worden, dat het architectenbureau dat de vierde studio, die van de Vara, bouwde, deze opdracht principiëel weigerde. De Avro-studio's zijn ongetwijfeld de grootste en belangrijkste en worden verreweg het meest door de gelijkgeschakelde omroep gebruikt. Door verschillende wijzigingen en nadere voorzieningen aan te brengen heeft het bureau M. & K. er toe bijgedragen dat de N. O. de studio's der Avro beter en doeltreffender voor zijn volksverdomming kon gebruiken.

Het bureau M. & K. heeft ook de studio's der oorspronkelijk onder Nederlandse directie staande filmmaatschappij Cinetone, verbouwd, óók, of beter juist, toen deze maatschappij opgenomen was in de Ufa en de directie gedeeltelijk verduitst. Welke schone „Nederlandse" filmproducten in die studio's vervaardigd zijn behoeven we niet te memoreren.

Hetzelfde architectenbureau heeft ook voor ons met name bekende weermachtsbedrijven gewerkt. Eén ervan, een zeer groot, was oorspronkelijk Nederlands en had een andere architect. In het begin van de bezetting ging het in Duitse handen over, ook al bleef de Nederlandse directeur gehandhaafd. De oorspronkelijke architect weigerde verder te werken, waarna het bureau M. & K. deze taak overnam, zij het ook niet zonder overleg met den oorspronkelijken architect en een enkele autoriteit. Het is ons niet onbekend en we willen daarom niet nalaten het te vermelden, dat het bureau M. & K., toen er uit de kringen der collega's bezwaren naar voren kwamen, zijn gestes ter beoordeling heeft voorlegd aan enkele collega's die in vakkringen een bepaald gezag hebben of verondersteld mochten worden dat te hebben. Op advies van deze collega's heeft het bureau eind 1943 zijn werkzaamheden voor Cinetone-Ufa neergelegd en zijn relaties met het bovenbedoeld weermachtsbedrijf verbroken. Het andere voor de weermacht werkende bedijf is altijd een dochtermaatschappij van een Duitse firma geweest en het bureau M. & K. was reeds voor de oorlog als architect bij de bouw der fabrieken en kantoren betrokken. Het heeft ook tijdens de oorlog werkzaamheden voor deze firma verricht.

Wij weten zeer goed dat ook de heren Merkelbach en Karsten ter verklaring van hun handelwijze hun goede bedoelingen zullen aanvoeren, dat zij zich, evenals zovele fabrikanten zullen beroepen op de noodzaak, óók terwille van het personeel, het „bedrijf" gaande te houden en op hun — overigens verklaarbare wens — het door hen gewrochte werk ten bate van het Nederlandse volk en de Nederlandse cultuur zo goed mogelijk in stand te houden. Maar ook hier achtten wij het gestichte kwaad veel groter dan het slechts schijnbaar gewonnen goede. Want wie zal zeggen of de bedoelde bouwwerken tenslotte toch niet ten offer zullen vallen aan de vernielzucht der Duitsers? Juist van een man als architect Merkelbach, sinds de dood van Ir. J. Duiker de onomstreden leider van de Nederlandse groep van architecten welke de principes van „het nieuwe bouwen" aanhangen, een richting welke zich zo gaarne tooit met het praedicaat sociaal gericht te zijn, bovendien redacteur van de bouwkunstige periodiek welke de principes dezer architectuur richting verdedigde, had men mogen verwachten dat hij klaarder en zuiverder dan anderen het belang zoude hebben ingezien van het zich onthouden van elke handeling die op enigerlei wijze daadwerkelijke steun aan de geestelijke- en materiële oorlogsvoering van den vijand zou verlenen of zelfs maar de schijn daarvan verwekken. Wij zien ook geenszins voorbij aan het feit dat de heer Merkelbach, in samenwerking met andere architecten, gedurende de laatste twee jaren werk heeft verricht en nog verricht dat zeer ten goede kan komen aan de belangen van het Nederlandse volk na de oorlog. Maar ook dit kan ons niet weerhouden van wat wij op dit moment en in deze tijd als onze wel zeer onaangename maar onafwijsbare plicht beschouwen, n.l. het zonder aanzien des persoons telkens en altijd weer de vinger te leggen op de wonde plekken in ons cultuurleven en de handelingen van de betrokken personen waar nodig te wraken.

Wie bedoeld werd? Misschien vindt onze vriend Brandaris het nodig t.z.t. nog eens zijn zienswijze en vooral zijn inderdaad zeer scherpe kwalificatie te belichten. Tot zolang volstaan wij met het bovenstaande.

GOEDKOOP EN PEIZEL

Twee handen op één buik.

Van een onzer lezers ontvingen wij een schrijven, waarin verontwaardigd gewezen werd op het feit dat de „nationalistische" **Nederlandsche Scheepsbouw Mij.** aan **Bart Peizel** opdroeg een portret van zijn scheidende directeur te schilderen. Waarschijnlijk bedoelt onze briefschrijver met „nationalistisch" iets anders dan wij, voor wie deze term een zeer onaangename bijklank heeft, en allerminst ten onrechte na al wat wij de laatste decennia beleefden. Maar laten wij uitgaan van de gunstige opvatting welke toch wel bedoeld zal zijn, dan moeten wij zeggen dat het aureool van betrouwbaarheid zeker niet op het hoofd van de door Peizel geportretteerde thuis hoort.

Wij willen deze zaak hier een eindweegs uitpluizen, en vermoeden dat de berg pluksel die na enige ogenblikken voor onze voeten komt te liggen, van zulk een minderwaardige kwaliteit zal blijken te zijn, dat onze briefschrijver overtuigd zal zijn dat de N. S. M., althans van het standpunt van zijn scheidende directeur bezien, nog zo een kwade keus niet deed met iemand als Peizel aan het werk te zetten.

Toen de heer D. Goedkoop Dzn., gelijk met het 50-jarig bestaan der N. S. M., — hoe dat gevierd werd, daar deed onze medewerker voor toneel in ons vorige nummer reeds een boekje open — aftrad als directeur, noemde de Telegraaf, moedig enkele Anglo-saksische woorden in zijn smetteloze kolommen opnemend, hem de „grand old man". Wat echter was de rol van deze grote oude man gedurende de laatste jaren? **Schepen bouwen en repareren voor de Duitsers, tot onderzeeboten toe.** De bewijzen zijn daarvan aanwezig, en ook van het feit dat hij van de Duitsers een schrijven vroeg en kreeg, **hetwelk hij zelf gedicteerd had, waarin stond** dat hij gedwongen werd voor hen te werken! De bewijzen van dit alles zullen, te gelegener tijd, hun weg wel vinden.... En zou deze heer Goedkoop dan geen alleszins waardig model zijn voor de man, die ongevraagd en zonder dwang in 1940 de naam van de Koningin, wier decoratie hij toen in zijn knoopsgat droeg en ook de laatste tijd weer schijnt te durven dragen, schrappen liet als beschermvrouwe van St. Lucas? Voor de man die mede-adviseur was van **Colnot** en diens taak als leider der afd. schilderkunst van de Kultuurkamer moest helpen verlichten? En daar noemen wij nog maar enkel de bekendste feiten, en zwijgen over de talrijke goorheidjes, die Peizel de laatste tijd op slinkse wijze onder veel „vaderlandslievend" gedaas en gescheld op de Duitsers tracht te verdonkeremanen, wat hem nog zo glad niet zitten zal op den duur.... Goedkoop en Peizel? Een kernachtige Hollandse spreekwijze komt ons op bevrijdende wijze te hulp, nu wij hen typeren willen: **twee handen op één buik!** Die van de Mammon.

NIET GENERALISEREN!

Wij ontvingen een stukje waarin het zitting hebben in de leiding van een vele Nederlandse architecten omvattende studie-groep van architect C. M. van Moorsel Pzn., ten sterkste gewraakt wordt, omdat deze heer lid, zelfs bestuurslid van een partij van een alleen maar belachelijke gesjeesden Oisterwijkse seminarist, de Zwartfront-partij, is geweest en tot op heden de principes dier partij niet wenst te verloochenen. De schrijver van dat stukje bezigde enkele minder gelukkige en voorbarige kwalificaties (waarom wij plaatsing niet wenselijk vinden) en stelde de vraag of men nu reeds bezig is te vergeten, te vergoelijken? Hij eindigt met te zeggen „dat óók over het samenwerken met karakterloze lieden straks rekening en verantwoording zal worden gevraagd."

Ook wij zijn van mening dat het beter ware geweest de heer Van Moorsel niet deel te doen nemen aan bedoelde studiegroep en dat stellig zijn zitting nemen in de leiding, die overigens door vrijheidslievende architecten wordt gevormd, achterwege had moeten blijven. Onze strijd, de strijd van het Nederlandse volk, gaat immers niet alleen tegen de Duitse vorm van het fascisme, het Nationaal-socialisme maar tegen **iedere** vorm van deze uiterst reactionnaire beweging. Tussen Zwartfront en N. S. B. bestonden zowel voor als tijdens de oorlog scherpe tegenstellingen. De eerste partij huldigde de beginselen van het Italiaanse, beter: Musoliaanse, fascisme en de daaraan verbonden idee van de corporatieve staat, — de beweging der Nederlandse nationaal-socialisten, hoewel oorspronkelijk ook door Musolini meer dan door Hitler geïnspireerd (vandaar dat onze nazi's nog altijd een zwart hemd over hun nog zwarter ziel dragen), heeft zich al spoedig met huid en haar aan de Duitse beweging verkocht. Toen op een goede dag de N. S. B. door den Rijkscommissaris tot enige „politieke wilsvormster" van het Nederlandse volk werd verklaard moest Zwartfront zich ontbinden en vele leden liepen over naar de N. S. B., waarvan het landsverradelijke karakter toen reeds voor een ieder overduidelijk vaststond. Maar mag hieruit nu volgen dat ieder voormalig lid van Zwartfront ook tot de landverraders gerekend moet worden, waarmede men niet mag omgaan op straffe van straks rekening en verantwoording te moeten afleggen? Ons lijkt dit te ver te gaan, zolang niet vaststaat dat de betrokkene ook dingen op zijn kerfstok heeft die hem stempelen, zoal niet tot landverrader dan toch tot collaborateur. Men bedenke ook dat de Regering nog in geen enkele verklaring ook het lidmaatschap van Zwartfront veroordeeld heeft. Het zou ons zeker geen pijn doen als zij het wel deed, maar zolang het niet is geschied kunnen wij wel op grond van onze eigen inzichten omtrent datgene wat de vrijheidsstrijd van het Nederlandse volk eist, tegen de aanhangers van Zwartfront-idee strijden, maar we kunnen hen niet tot „gespuis" verklaren.

CORRESPONDENTIE.

Uit een brief welke wij van Lanceloos van Vrijburg ontvingen ontlenen wij het volgende:

Met belangstelling nemen wij kennis van Uw bespreking van „Nieuw Nederland" in het Septembernummer van Uw blad. Gaarne zouden wij naar aanleiding hiervan een enkele opmerking willen maken.

Het verheugt ons, dat U zich althans met de hoofdstrekking van ons betoog kunt vereenigen. Het zal U niet verbazen te vernemen, dat wij van verschillende kanten te hooren hebben gekregen, dat behandeling van de organisatie van het kunstleven achterwege had dienen te blijven, aangezien zoovele problemen, die van veel meer urgenten aard zijn, niet verwaarloosd hadden mogen worden. Een der belangrijkste illegale bladen uitte in een brief zelfs de vriendelijke veronderstelling, dat de kunst wel een stokpaardje van een der auteurs zou zijn....

Wanneer een dergelijke mentaliteit zelfs in deze kringen wordt aangetroffen, kunnen wij slechts som-

bere verwachtingen koesteren over de houding, welke pers en publiek straks zullen innemen tegenover het streven van kunstenaars en kunstminnaars om aan de kunst eindelijk de plaats te geven die haar toekomt. In den strijd, die dan gevoerd zal moeten worden zult U ons geheel aan Uw zijde vinden en wanneer U, als het scherm der anonymiteit opgaat van meening mocht zijn, dat wij, op het gebied van pers, voorlichting of anderszins in direct contact dienen samen te werken, zullen wij hierover gaarne met U in overleg treden. U zult uit ons geschrift wel hebben aangevoeld, dat de zaak van de cultuur, en in het bijzonder die van de kunst, bij ons op het eerste plan staat. Wij hebben er steeds een eer in gesteld, wanneer wij gelegenheid daartoe hadden, voor de kunst werkzaam te zijn en wij hopen ook in bevrijd Nederland in staat te zullen zijn voor de kunst op te komen en de philistermentaliteit te haren opzichte te bestrijden. Wij zullen straks ongetwijfeld weer in alle toonaarden te hooren krijgen, dat het nu geen tijd is om aan kunst te denken etc. etc. Als wij zouden willen wachten totdat „men" van oordeel is, dat die tijd wel is gekomen, kunnen wij wachten tot St. Juttemis. Daarom zullen wij „men" eens duchtig mores moeten leeren. Dit soort materialisme mag in „nieuw Nederland" geen kans meer krijgen.

Uw opmerkingen over de verhouding van de Federatie tot den Kunstraad onderschrijven wij thans. Wij hebben onze plannen indertijd uitgewerkt zonder eenig contact met anderen en zijn eerst later op de hoogte gesteld van de projecten die door bepaalde kringen werden opgesteld. Een afzonderlijk Departement is door ons bepleit omdat wij — en naar reeds gebleken is niet ten onrechte — vreesden dat iedere verandering op dit gebied op verzet zou stuiten; wanneer wij dus ons doel — een autonome behandeling van de kunstzaken — willen bereiken, moeten wij, het „parallelogram van krachten", indachtig, beginnen met **méér** te vragen. Persoonlijk achten wij een afzonderlijk Departement van Cultureele Zaken, althans voorloopig niet gewenscht.